MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE NA SLOVENSKU – GREENPEACE A VLK

Andrea CENKEROVÁ

ÚVOD

Mimovládne organizácie na Slovensku tvoria dôležitú súčasť nášho života, poukazuje na problémy v spoločnosti a aktívne sa podieľa na ich riešení. Zhoršujúca sa kvalita životného prostredia ohrozuje existenciu ľudstva. Pozitívum je, že ľudstvo si to začalo uvedomovať a snaží sa ozdraviť životné prostredie aj prostredníctvom neziskových mimovládnych organizácii. Medzi mimovládne organizácie, ktoré sa usilujú o zlepšenie životného prostredia na území Slovenskej republiky patrí Lesoochranárske zoskupenie VLK, Greenpeace, Spoločnosť Priateľov Zeme, Sosna, Živica, Brečtan, Občianske združenie Tatry, Združenie Slatinka, Živá planéta, Ochrana dravcov na Slovensku, Klub Strážov, Nádej pre Sad Janka Kráľa, Za Matku Zem Bratislava a iné. Mimovládne organizácie pôsobiace na Slovensku majú globálnu (Greenpeace), regionálnu (Nádej pre Sad Janka Kráľa, Občianske združenie Tatry, Pre prírodu, Sosna) a lokálnu (Lesoochranárske zoskupenie VLK, Spoločnosť Priateľov Zeme, Za Matku Zem Bratislava) pôsobnosť.

K výberu tejto témy sme sa inšpirovali aktuálnosťou globálnej enviromentálnej krízy. V snahe o bližšie preskúmanie, oboznámili sme sa s problematikou mimovládnych organizácií, ktoré sa zaoberajú environmentálnou problematikou. Vzhľadom na to, sme sa rozhodli vybrať si dve mimovládne organizácie a porovnať ich aspekty. Organizácia Greenpeace sa odlišuje od Lesoochranárskeho zoskupenia VLK tým, že pre Greenpeace je charakteristický globálny charakter a pre Lesoochranárske združenie VLK je typický lokálny aspekt. Našim cieľom bolo porovnať tieto dve organizácie a zistiť, či pri riešení lokálnych problémov je úspešnejšie lokálne hnutie pôsobiace v danom regióne alebo má väčší úspech hnutie s globálnym charakterom.

Pri skúmaní týchto dvoch organizácií použijeme analýzu, syntézu a komparáciu. Na dosiahnutie nášho cieľa sme pracovali s primárnymi a sekundárnymi zdrojmi. Z primárnych zdrojoch sme použili zákony a rozhovory. Pracovali sme aj so sekundárnymi zdrojmi, najmä s monografiou, časopismi, letákmi, internetovými zdrojmi a konzultáciami uskutočnenými prostredníctvom emailovej činnosti.

V príspevku načrtávame legislatívne postavenie mimovládnych organizácií v Slovenskej republike. Charakterizujeme občianske združenie, ktoré predstavuje právnu formu pôsobenia týchto dvoch mimovládnych organizácií. Porovnávame vznik, vnútornú štruktúru, ciele, programy, aktivity a formy dosahovania cieľov organizácií Greenpeace a Lesoochranárskeho zoskupenia VLK. Zhodnotíme, ktorá štruktúra je úspešnejšia pri dosahovaní cieľov.

Medzi najvýznamnejšie druhy záujmových skupín, ktoré výrazne ovplyvnili vývoj slovenskej spoločnosti v deväťdesiatych rokoch považuje Sopóci tri kategórie záujmových skupín: formálne ekonomické záujmové skupiny zamestnávateľov a zamestnancov, neformálne ekonomické záujmové skupiny podnikateľov a formálne neekonomické záujmové skupiny občanov[3]. Vzhľadom na cieľ našej práce bližšie priblížime neekonomické záujmové skupiny. Ostatné kategórie záujmových skupín sú rozpracované v publikávií Jána Sopóciho s názvom Záujmové skupiny v slovenskej politike v deväťdesiatych rokoch[4].

Na základe prijatých zákonov o združovaní občanov začali mnohé organizácie a združenia vyvíjať činnosť v rôznych oblastiach aby uspokojili sociálne, duchovné, psychologické a iné potreby ľudí, ktoré nedokáže dostatočne uspokojiť ani štát ani trh. V praxi sa stretávame s mnohými označeniami takýchto organizácií ako napríklad neziskové organizácie, neštátne organizácie, mimovládne organizácie, dobrovoľnícke organizácie, organizácie tretieho sektora a podobne. Organizácie, združenia, nadácie atď., budeme nazývať mimovládne organizácie, ktoré podľa viacerých autorov ako sú Bútora, Košťálová, Demeš, Bútorová majú tieto spoločné základné znaky:

1. Mimovládne organizácie majú súkromný charakter – čiže nie sú súčasťou štátneho aparátu. Majú formálnu štruktúru, čiže sú inštitucionalizované a môžu uzatvárať zmluvné vzťahy. Slúžia verejnoprospešným cieľom.
2. Občania prostredníctvom mimovládnych organizácií participujú v oblastiach sociálnej starostlivosti, vzdelávania, charity, kultúry, životného prostredia, ochrany ľudských práv a podobne. Nenahrádzajú štát ani súkromný sektor, sú skôr ich partnermi.
3. Nemajú za cieľ vytvárať zisk pre svojich majiteľov. Prípadný zisk sa vracia späť do programov, ktoré zabezpečia základné poslanie organizácie. Majú väčšinou

[3] SOPÓCI, J. 2002. Záujmové skupiny v slovenskej politike v deväťdesiatych rokoch. Bratislava: Vydavateľstvo VEDA, 2002. ISBN 80- 224-0729-1, s. 23.
[4] SOPÓCI, J., Ref. 1, s. 58 - 110.

dobrovoľnícky charakter – ich členmi sú najmä dobrovoľníci. Prijímajú dary i dobrovoľné príspevky v podobe neplatenej práce[5].

Martin Bútora sa pokúsil o systematizáciu funkcií mimovládnych organizácií. Podľa neho tieto organizácie plnia nasledujúce dôležité funkcie. Tieto organizácie formulujú a tlmočia predstavy a požiadavky občanov, rozvíjajú pluralitu spoločnosti, podieľajú sa na ovplyvňovaní verejnej mienky, podieľajú sa na kontrole dodržiavania pravidiel demokratického spoločenského poriadku. Medzi ďalšie dôležité funkcie Bútora zahŕňa pomoc mimovládnych organizácií pri zabezpečovaní integrovanosti, poskytovanie informácií, rôznych vzdelávacích, právnych a iných služieb. Dôležitú funkciu plnia organizácie v oblasti spoločenských konfliktov, kde sa snažia vytvárať programy na prevenciu a riešenie spoločenských konfliktov, obohacujú spoločnosť o nové myšlienky a nové vzory správania, ako je napríklad solidarita, dobročinnosť, tolerancia a podobne[6].

Občianska spoločnosť predstavuje priestor, kde si občania uvedomujú svoje spoločné záujmy a prostredníctvom rôznych foriem združení presadzujú svoje ciele. Rôzne občianske združenia, spolky predstavujú tzv. záujmovú samosprávu. Pôsobia ako mimovládne neziskové organizácie. Za najdôležitejšie mimovládne neziskové organizácie Jirásková zaraďuje: *„občianske združenia, cirkvi a náboženské spolky, verejnoprávne korporácie, nadácie, všeobecné prospešné spolky“*[7].

Občianska spoločnosť predstavuje priestor, kde občania prostredníctvom rôznych organizácií presadzujú svoje ciele. Občianska spoločnosť umožňuje občanom podieľať sa na participácií v rôznych oblastiach spoločnosti a zároveň bráni štátu prenikať do ich záujmovej sféry. Súčasťou občianskej spoločnosti sú rôzne hospodárske, politické, sociálne a kultúrne organizácie. Výraznou mierou občiansku spoločnosť ovplyvňujú záujmové skupiny a politické strany. Zatiaľ čo politické strany sa snažia vládnuť v spoločnosti, záujmové skupiny sa ju snažia ovplyvniť. Zo záujmových skupín sa postupne vyvinuli mimovládne organizácie, ktoré sa snažia zabezpečovať občanom to, čo im nedokáže poskytnúť štát.

V príspevku bližšie priblížime občianske združenia, pretože sú predmetom našej práce. Občianske združenia sú združeniami osôb, ktoré zakladajú občania na uspokojovanie vlastných záujmov. Ich pôsobenie upravuje Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov. Z právneho hľadiska občianske združenia vznikajú po registrácií na ministerstve vnútra.

---

[5] SOPÓCI, J., Ref. 1, s. 113 – 114.

[6] SOPÓCI, J., Ref. 1, s. 113 - 114.

[7] JIRÁSKOVÁ, V. 1999. *Občan v demokratickej spoločnosti.* Praha.: Sociologické nakladateľstvo, 1999. ISBN 80-85850-78-8 311, s. 29.

Návrh na registráciu musí byť podaný minimálne 3 občanmi, jeden z nich musí byť starší ako 18 rokov. Je nutné predložiť stanovy združenia, ktoré sa počas jeho existencie môžu meniť. Stanovy by mali obsahovať ciele združenia ako aj záverečné ustanovenia týkajúce sa zániku združenia. Občianske združenie môže byť rozpustené, ak vykonáva činnosť vyhradenú pre politické strany alebo náboženské spolky. Môže byť rozpustené v prípade porušovania zásady dobrovoľnosti združovania sa alebo ak dochádza k porušovaniu, obmedzovaniu základných občianskych, politických práv. K rozpusteniu občianskeho združenia môže dôjsť aj v prípade porušovania ústavy alebo akéhokoľvek zákona[8].

Pri skúmaní slovenskej legislatívy sme zistili, že mimovládne organizácie vznikajú na základe Zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov. Ďalšiu právnu formu pôsobenia mimovládnych organizácií upravuje Zákon o nadáciách č. 207/1996 Z. z., a č. 34/2002 Z. z. Tretiu právnu formu upravuje Zákon o neinvestičných fondoch č. 147/1997 Z. z. Poslednú právnu formu pôsobenia mimovládnych organizácií predstavuje Zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby.

V súčasnosti mimovládne organizácie upravujú nasledujúce zákony:

Zákon o združovaní občanov (č. 83/1990 Zb., novelizácie č. 300/1990 Zb., č. 513/1990 Zb., č. 63/1993 Z. z.)

Zákon o nadáciách (č. 207 / 1996 Z. z., č. 34/2002 Z. z.)

Zákon o neinvestičných fondoch (č. 147 / 1997 Z. z.,)

Zákon o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby (č. 213 / 1997 Z. z., novelizácia č. 35/2002 Z. z.)

Zákon o pôsobení medzinárodných organizácií na Slovensku (č.116/1985 Zb., č. 157/1989 Zb.)

Zákon o registrácií cirkví a náboženských spoločností (č. 192/1991 Zb., č. 192/1992 Zb.)

Zákon o daniach z príjmov (č. 286/1992 Zb., č. 366/1999 Z. z., 595/2003 Z. z. a 504/2009 Z. z.)

Zákon o dani z pridanej hodnoty a colný zákon (č. 222/1992 Zb. a č. 618/1992 Zb.)

V príspevku porovnávame vznik, typ organizácií, vnútornú štruktúru, ciele, programy, aktivity a formy dosahovania cieľov. Pri porovnávaní týchto aspektov je našim cieľom zistiť, ktorá z týchto organizácií je úspešnejšia pri dosahovaní svojich aktivít.

[8] JIRÁSKOVÁ, V., Ref. 5, s. 32 - 33.

Na základe porovnávania týchto dvoch organizácií sme dospeli k týmto skutočnostiam. Ak porovnávame moment vzniku týchto dvoch organizácií je možné konštatovať, že obe hnutia vznikli z individuálneho podnetu ľudí. Pred formálnym vznikom oboch organizácií sa najprv sformovala skupina ľudí, ktorá chcela chrániť životné prostredie. Táto forma začala postupne nadobúdať organizovanejšiu podobu. Obidve organizácie začali pôsobiť na lokálnej úrovni. Organizácia Geenpeace postupne nadobudla medzinárodnú, až takmer celosvetovú pôsobnosť (40krajín sveta). Zatiaľ čo LZ VLK pôsobí na národnej úrovni, podarilo sa mu zorganizovať niekoľko akcií, ktoré mali medzinárodný dosah (Medzinárodná petícia adresovaná vláde Slovenskej republiky, kvôli zabráneniu zničeniu najstaršieho slovenského národného parku – TANAPu). LZ VLK začalo pôsobiť na území Slovenskej republiky pod názvom Nadácia Zelená nádej, zatiaľ čo Greenpeace pôsobil ako súčasť protijadrovej kampani Greenpeace Československo (nemal štatút národnej pobočky). Greenpeace Slovensko začal pôsobiť na Slovensku ako národná pobočka vplyvom vstupu regiónu stredovýchodnej Európy do Európskej únii. V prípade LZ VLK sa súčasný názov sformuloval po rozpade Československa v roku 1993. V rámci právneho postavenia, obidve organizácie majú rovnakú právnu formu a pôsobia vo forme občianskeho združenia.

Ak porovnávame rozsah záujmov medzi týmito dvoma organizáciami, Greenpeace ako medzinárodná organizácia ma rozsiahlejší záber oblastí, ktorým sa venuje, ako LZ VLK. Je to spôsobené aj tým, že Greenpeace pôsobí dlhšie než LZ VLK (r. 1993) a špecializuje sa na rôzne témy problematiky životného prostredia (klimatické zmeny, odstránenie nebezpečných chemikálii, ochrana pred geneticky manipulovanými organizmami, bezpečná energia, ochrana prirodzených lesov, ochrana veľrýb, morí a oceánov, celosvetové odzbrojenie). V porovnaní s Greenpeace, sa LZ VLK zaoberá lesoochranárskou problematikou (záchrana lesov, dravcov, Gaia náš domov, vydavateľstvo ABIES)..

Od pôsobenia organizácie Greenpeace a LZ VLK sa odvíja ich vnútorná, organizačná štruktúra. Zatiaľ čo Greenpeace pôsobí na medzinárodnej úrovni a jeho aktivity sú koordinované z jedného centra, LZ VLK je vnútorne organizovaný na lokálnej úrovni, nemá centrum koordinácie a presadzuje svoje záujmy bezprostredne. Agenda Greenpeace je široká a nemôže sa venovať problémom do hĺbky. Výhodou malých organizácií je, že môžu koncentrovať všetku svoju činnosť do daného projektu. Stanovisko Greenpeace k efektivite fungovania tejto mimovládnej organizácie s medzinárodnou pôsobnosťou sa nám nepodarilo získať. Na základe rozhovoru s Jurajom Lukáčom, náčelníkom LZ VLK vyplynulo, že lokálne organizácie majú priaznivejšie podmienky pre efektívnejšiu realizáciu cieľov, pretože nie sú

koordinované z jedného veľkého centra. Uskutočňujú aktivity podľa svojho presvedčenia a nie podľa toho, čo im nariaďujú vyššie postavení predstavitelia.

Pokiaľ porovnávame stanovené ciele, jedinou spoločnou oblasťou záujmov týchto dvoch organizácií je ochrana lesov. Tieto organizácie aj keď nemajú identické ciele ich záujmy sa stretli v oblasti lesoochranárstva (Tichá a Kôprová dolina).

Medzi najvýznamnejšie aktivity Greenpeace zaraďujeme protijadrovú kampaň. V rámci tejto kampane mal Greenpeace dva ciele: zabrániť dostavbe jadrovej elektrárne v Mochovciach, a nedopustiť predĺženie prevádzky jadrovej elektrárne v Jaslovských Bohuniciach. Medzi ďalšie úspechy organizácie Greenpeace patrí zabezpečenie skladov so starými agrochemikáliami v Bielkovciach, Hontianskych Tesárch a Čelovciach. Poslednou dlhodobou kampaňou Greenpeace Slovensko je kampaň zameraná proti geneticky modifikovaným organizmom (GMO). Cieľom Greenpeace v tejto oblasti je vyplnenie medzery v legislatíve a zvýšeniu informovanosti verejnosti. Greenpeace sa venuje i ďalším témam, ktorými sú ochrana lesov (Tichá a Kôprová dolina), ochrana oceánov, šírenie mieru a celosvetové odzbrojenie. Slovensko sa v roku 2005 stalo členom IWC a hlasovaním za obmedzenie lovu sa pridalo na stranu ochrancov veľryb.

Podobne ako Greenpeace, tak aj LZ VLK uskutočnilo významné aktivity. Táto organizácia sa angažuje v oblasti ochrany lesov (ochrana Tichej a Kôprovej doliny). Medzi jej najvýznamnejšie aktivity považujeme zriadenie troch súkromných rezervácií Vlčia, Rysia a Suchá dolina. Táto organizácia bola úspešná pri vyhlasovaní prírodných rezervácií Udava, Kyjov a Bisce. LZ VLK má prenajatý les na 40. rokov v prírodnej rezervácií Suchá dolina, v ktorom sa nezasahuje. Ďalším jej úspechom je presadenie účasť mimovládnych organizácií na konaniach, v ktorých sa rozhoduje o udelení výnimiek a súhlasov zo zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Za ďalší významný úspech považujeme dodržiavanie Aarhuského dohovoru, ktorý vyhralo LZ VLK pre Európu.

Organizácia Greenpeace a LZ Vlk používajú na presadenie svojich cieľov viacero prostriedkov. Niektoré prostriedky využívajú obidve organizácie (nenásilné protestné akcie, petície, pripomienkovanie zákonov, uskutočňovanie prednášok, blokády ťažby lesa, demonštrácie pred úradmi) a niektoré sú špecifické pre každú z nich. LZ VLK a Greenpeace uskutočnilo množstvo petícií. Greenpeace inicioval petíciu proti výstavbe ropovodu Žitný ostrov a petíciu proti zákazu geneticky modifikovaným organizmom. V rámci týchto petícií dosiahol zmenu trasy určenú pre ropovod a zavedenie povinného označovania výrobkov zo zvierat, kŕmených genetiky modifikovanými organizmami. LZ VLK za najvýznamnejšiu petíciu považuje *Stromy, o ktoré sa nemusíme báť*. Cieľom petície bolo aby štát zabezpečil

povinnosť miest a obcí vyhlásiť časť mestskej zelene za chránenú zeleň. LZ VLK presadilo zakonponovanie zmien v zákone o ochrane lesov a krajiny. Táto organizácia uskutočnila taktiež petíciu (Medzinárodná petícia adresovaná vláde Slovenskej republiky, kvôli zabráneniu zničeniu najstaršieho slovenského národného parku – TANAPu) s medzinárodným charakterom.

Medzi špecifické formy dosahovania cieľov LZ VLK patria distribúcia kníh, tlačových materiálov, realizácia terénnych pobytov v prírode, zriaďovanie informačných stánkov, uskutočňovanie vlčích hliadok s cieľom urýchliť obnovu lesa. V porovnaní s LZ VLK aj organizácia Greenpeace má svoje špecifické formy dosahovania cieľov, najmä poukazovanie na nevhodné riešenie problémov prostredníctvom flotily Greenpeace. Popri lodiach organizácia využíva rýchle nafukovacie člny, balón, či pojazdné informačné laboratórium.

Svoje sťažnosti alebo pripomienky vo väčšej miere adresujú Greenpeace a LZ VLK na Úrady životného prostredia, Lesné úrady, Ministerstvo životného prostredia, Ministerstvo pôdohospodárstva a Ministerstvo zdravotníctva.

Organizácia Greenpeace a LZ VLK uskutočnili významnú spoločnú aktivitu v oblasti ochrany lesov. Tieto organizácie sa stretli fyzicky aj názorovo pri ochrane Tichej a Kôprovej doliny vo Vysokých Tatrách. Ich prístupy k záchrane týchto dolín boli odlišné. Mali podobný zámer ale odlišovali sa v otázke využitia prostriedkov na dosahovanie svojich cieľov a v otázke medializácie. LZ VLK nepreferuje prítomnosť médií pri dosahovaní cieľov v porovnaní s organizáciou Greenpeace, ktorá uprednostňuje medializovanie pri uskutočňovaní aktivít. O činnosti LZ VLK sa dozvedáme v najväčšej miere zo spravodaja „Zavíjanie“, kde sú zverejnené aktivity za jednotlivé roky ich pôsobenia. LZ VLK v Tichej a Kôprovej doline blokovalo nezákonnú ťažbu dreva. V porovnaní s organizáciou Greenpeace strávili viacej dní pri uskutočňovaní tejto aktivity. LZ VLK pravidelne v mesačných intervaloch monitoruje udalosti v týchto dolinách pripravený zasiahnuť v prípade porušovania zákona. Pri skúmaní týchto dvoch organizácií sme zistili, že LZ VLK je úspešnejšie hnutie pri dosahovaní lokálnych cieľov, než hnutie s medzinárodným charakterom. Zároveň sme zistili, že LZ VLK a organizácia Greenpeace neuskutočňujú spoluprácu.

ZÁVER

V tomto príspevku sme sa inšpirovali aktuálnosťou globálnej enviromentálnej krízy. Zaoberali sme sa analýzou mimovládnych organizácií na Slovensku.Bližšie sme spoznali legislatívne zakotvenie mimovládnych organizácií na Slovensku. Zistili sme, že mimovládne organizácie tvoria osobitú súčasť života ľudí. Sú charakteristické rôznorodosťou aktivít, ktoré

presadzujú najrozličnejšími formami. Mimovládne organizácie sú aktivizátorom zmien v demokratickej spoločnosti. Poukazujú na problémy v spoločnosti a hľadajú spôsoby presadenia zmien v legislatíve. Aj napriek svojej úspešnosti sa predstavitelia mimovládnych organizácií stretávajú s problémami, ktoré sa snažia vyriešiť. Mimovládne organizácie musia byť flexibilné, aby dokázali riešiť a prekonávať vzniknuté problémy. Dôkazom toho je aj úspešné prekonanie nepriaznivého vývoja, kedy sa vláda Slovenskej republiky snažila zmeniť zákony týkajúce sa činnosti mimovládnych organizácií, ktoré by tieto organizácie znevýhodňovali. Mimovládne organizácie na Slovensku dokázali upozorniť na rôzne problémy v spoločnosti, a tak prispeli k pozdvihnutiu spoločenského vedomia.

V rámci nášho skúmania sme uskutočnili analýzu dvoch mimovládnych organizácií – Greenpeace a LZ VLK. Skúmali sme vznik, vnútornú štruktúru, ciele, aktivity a formy dosahovania ich cieľov. Tieto atribúty boli podstatou našej komparácie. V našej práci sme skúmali, či pri riešení lokálnych problémov je úspešnejšie lokálne hnutie daného regiónu alebo hnutie globálneho charakteru. Našim cieľom bolo porovnať tieto dve hnutie a zistiť, aký je vzťah medzi organizáciami. Pri skúmaní týchto dvoch organizácií sme použili analýzu, syntézu, komparáciu. Uskutočnili sme rozhovory s LZ VLK. Spolupracovali sme prostredníctvom emailovej činnosti.

Výsledkom nášho výskumu je, že obidve organizácie vznikli z individuálneho podnetu človeka, ktorý postupom času nadobudol organizovanú podobu. Organizácia Greenpeace má globálny charakter a LZ VLK má lokálny aspekt. Obe organizácie pôsobia ako občianske združenia. Pri skúmaní dosahovania cieľov sme zistili, že LZ VLK je úspešnejšie hnutie pri dosahovaní lokálnych problémov. Táto organizácia je monotematická a má priaznivejšie podmienky na uskutočňovanie svojich cieľov, skúma problémy do hĺbky. V porovnaní s LZ VLK, organizácia Greenpeace sa zaoberá širokou škálou enviromentálnych problémov a keďže pôsobí ako globálne hnutie má určované ciele z koordinačného centra. Po porovnaní stanovených cieľov sme zistili, že majú spoločné záujmy v oblasti ochrany prirodzených lesov. V ostatných oblastiach sa ich záujmy odlišujú. Konkrétnym príkladom stretu záujmov organizácie Greenpeace a LZ VLK bola protestná akcia uskutočnená v Tichej a Kôprovej doline vo Vysokých Tatrách. Tieto organizácie však medzi sebou nespolupracujú. Pri blokovaní ťažby dreva v spomínaných dolinách sa najviac angažovalo LZ VLK.

V súvislosti s touto témou je možné ďalej skúmať financovanie mimovládnych organizácií, konkrétne Greenpeace a LZ VLK, pretože vo svojom výskume z dôvodu rozsahu práce som sa tejto problematike nevenovala.

Použitá literatúra:

JIRÁSKOVÁ, V. 1999. *Občan v demokratickej spoločnosti.* Praha: Sociologické nakladateľstvo, 1999. 311 s. ISBN 80-85850-78-8 311.

Greenpeace: „Ťažba v Tichej a Kôprovej domine bola nezákonná. [online]. [cit. 2011.04.14]. Dostupné na internete: <http://www.greenpeace.org/slovakia/press/tlacove-spravy/greenpeace-a-ba-v-tichej-a>.

História Greenpeace. [online]. [cit. 2011.03.18]. Dostupné na internete: <http://www.greenpeace.org/slovakia/o-greenpeace/historia-greenpeace>.

Klimatické zmeny. [online]. [cit. 2011.03.13]. Dostupné na internete: <http://www.greenpeace.org/slovakia/campaigns/klimaticke-zmeny>.

Krmivo. [online]. [cit. 2011.04.23]. Dostupné na internete: <http://www.greenpeace.org/slovakia/campaigns/geneticky-modifikovane-organiz/krmivo/mlieko >.

LZ VLK. 1997. „Zavýjanie Letný slnovrat 1997“, Spravodaj Lesoochranárskeho združenia VLK. Tlač.

LZ VLK. 2003. *Zavýjanie Jesenná rovnodennosť 2003.* Spravodaj Lesoochranárskeho zoskupenia VLK. Tlač.

LZ VLK. 2005. *Zavýjanie Jarná rovnodennosť 2005*. Spravodaj Lesoochranárkeho zduženia VLK. Tlač.

LZ VLK Výročná správa 2007. [online]. [cit. 2011.03.15]. Dostupné na internete: <http://www.wolf.sk/files/vs_vlk_07.pdf >.

SOPÓCI, J. 2002. *Záujmové skupiny v slovenskej politike v deväťdesiatych rokoch.* Bratislava: Veda, 2002. 190 s. ISBN 80-224-0729-0.

Stanovy Lesoochranárskeho združenia VLK, schválené dňa 29.5. 2001.

Stanovy Greenpeace Slovensko, zo dňa 16.7. 2007.

Rozhovor s Jurajom Lukáčom, náčelníkom Lesoochranárskeho zoskupenia VLK, zo dňa 4.5.2011.